

Slutrappport svartmunnad smörbult

Provfiskeperiod 2015-2020

Terese Berggren och Kaj Ådjers

Bakgrund

Den svartmunnade smörbulten (*Neogobius melanostomus*) är en invasiv främmande fiskart. Den har sitt ursprung i Svarta havet och Kaspiska havet och den har troligen spridits hit via barlastvatten från fartyg. Fynden i Östersjön är i stor utsträckning knutna till hamnar. Den påträffades första gången i Gdanskbukten i Östersjön år 1990. Sedan dess har den brett ut sig både norrut och västerut. Den påträffades första gången år 2005 i Skärgårdshavet i Finland och 2008 i södra Sverige. År 2019 kom en rapport om att den påträffats i Uleåborg, som är hittills det nordligaste fyndet i Östersjön.

Ekologi

Den svartmunnade smörbulten är mycket anpassningsbar och kan leva i både sött och salt vatten. Den reproducerar sig snabbt och har lätt att hitta föda och boplats. Den finns i kustnära områden, på musselbankar och i hamnmiljöer där de trivs bland stenar och tång. När den väl har etablerat sig i ett nytt område ökar den snabbt i antal. Dieten består bl.a. av musslor, mindre kräftdjur, snäckor, fiskyngel och fiskrom.

Den konkurrerar med andra bottenlevande arter som svart smörbult, flundra och tånglake men är också ett bytesdjur för rovfisk och sjöfågel.

Utseende

Som hos andra smörbultar är bukfenornas bas sammanväxta och bildar en sugskiva. Den kan bli upp till 25 cm lång och dess färg varierar beroende på omgivningen. Grundfärgen är dock brun till mörkgrå, och under parningstiden (maj-september) är hanarna nästan helt svarta. Den kan lätt förväxlas med svart smörbult som är en ursprunglig art hos oss. Svart smörbult är dock mindre och slankare jämfört med svartmunnad smörbult. Ett tydligt kännetecken är att svartmunnad smörbult har en svart fläck på bakkanten av den främre ryggen, vilken svart smörbult saknar (se A på bilden).

Svartmunnad smörbult på Åland

År 2011 påträffades arten första gången i Västerhamn på Åland. För att kunna följa med utbredningen och beståndsstorleken beslöt fiskeribyrån år 2015 att inleda ett provfiske som utförs samma tid varje år på fasta lokaler. Mariehamns stad, Möckelö fiskelag och Jomala församling gav fiskeribyrån tillstånd till provfiske under åren 2015 – 2020.

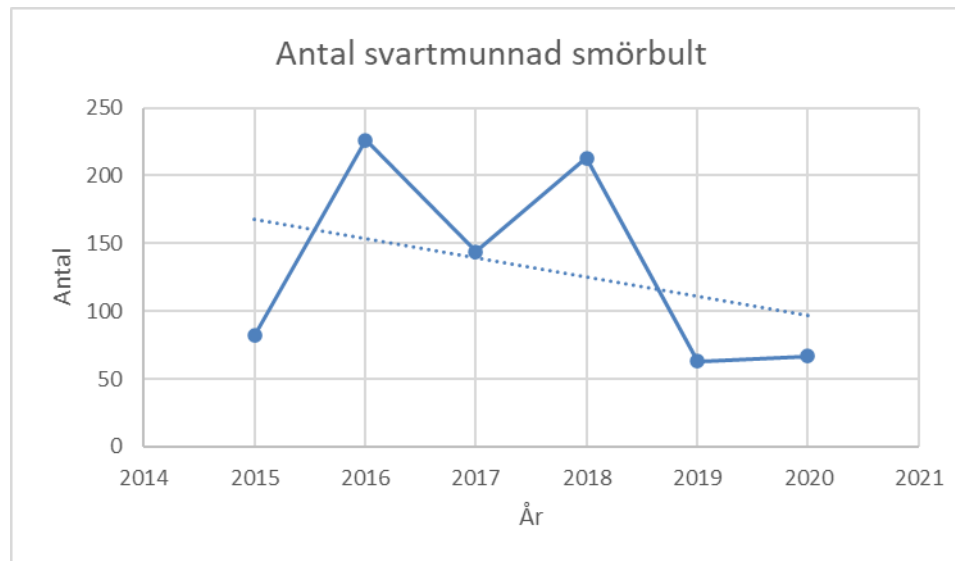
Fisket gjordes i juni med små ålryssjor. Varje lokal fiskades en natt. All fångst registrerades och fisk av andra arter än svartmunnad smörbult släpptes tillbaka.

Totalt fiskades 31 lokaler år 2015, 36 lokaler år 2016 och 2017, och 35 lokaler år 2018, 2019 och 2020.

Resultat från provfisket

Vid provfiskets start, år 2015, fångades 83 individer (se figur 1). Året därpå, 2016, fångades det högsta antalet (228 st) individer under provfisket gång. 2017 fångades 146 individer och 2018 gick antalet upp igen till mer än 200 individer. 2019 och 2020 fångades ett relativt lågt antal individer, vilket troligen beror på att arten missgynnades den extremt varma sommaren 2018. Beståndet gick ner och spred sig mindre än tidigare år. Den här nedgången är dock troligen endast tillfällig.

Den största tätheten av svartmunnad smörbult förekom vid kajerna i närheten av Pommern. 2016 kom det uppgifter om fyndplatser vid östra Styrösö, utanför provtagningsområdet.

Figur 1. Totala fångster av svartmunnad smörbult, år 2015 till 2020.

Resultat från provfisket

Fiskfångsterna i provfisket år 2015-2020 på svartmunnad smörbult finns i tabell 1, till höger.

Fångsterna domineras av svartmunnad smörbult, abborre, gers, mindre havsnål och strömming.

Fångsterna visar att redskapet (liten ålryssja) är väl lämpat för provfiske efter svartmunnad smörbult, då redskapet fångar smörbult effektivt och övriga arter i mindre utsträckning.

Tabell 1. Provfiskets totala fångster 2015-2020

Art	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Abborre	37	16	6	4	8	24
Björkna	1					
Flundra	2	3				
Gers	60	43	38	18	27	40
Lerstubb			1			
Mindre havsnål	30	1	29	10	28	71
Mört	2	1	2	2	3	4
Oxsimpa			1			
Piggvar			1			
Sjustrålig smörbult			1			
Skrubbskädda						2
Slamkrabba						2
Småspigg					1	
Storspigg		1	1		2	2
Strömming	25	20	24	27	15	64
Svart smörbult				1		2
Svartmunnad smörbult	83	228	146	212	63	67
Tånglake	1	3	20	8		9
Tångsnälla	2	2	7	2	1	2
Ål			1			

Resultat från provfisket

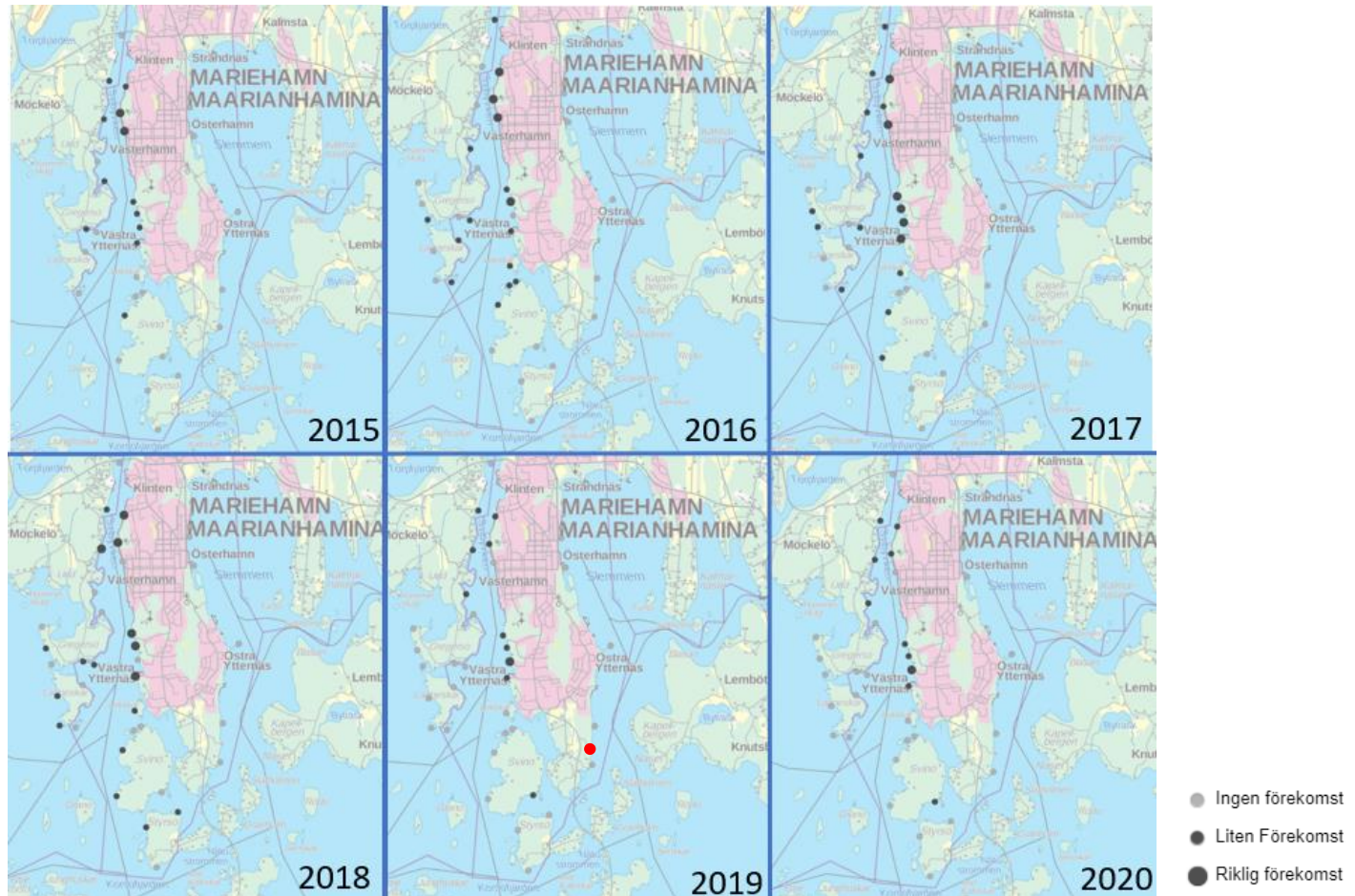
Första provfiskeåret var det 12 lokaler med fångst av svartmunnad smörbult. Två av lokalerna hade över 10 individer. De följande åren ökade fångsterna och arten spred sig snabbt, från 12 lokaler till 18 lokaler med fångst. År 2019 minskade fångsterna drastiskt och endast en lokal hade över 10 individer.

Tabell 2. Lokaler med fynd och antalet fångade svartmunnad smörbult under provfiskeperioden 2015-2020

År	Antal lokaler med fynd	Andel (%) lokaler med fynd	Antal lokaler med >10 individer	Totalt antal lokaler
2015	12	39	2	31
2016	16	44	4	36
2017	18	50	6	36
2018	17	49	6	35
2019	10	29	1	35
2020	10	29	2	35

Lokalen invid Pommern, som har gett goda fångster, utgick från programmet år 2018 på grund av bygget av Pommern-dockan.

Den svartmunnade smörbultens utbredning i Västerhamn, Åland

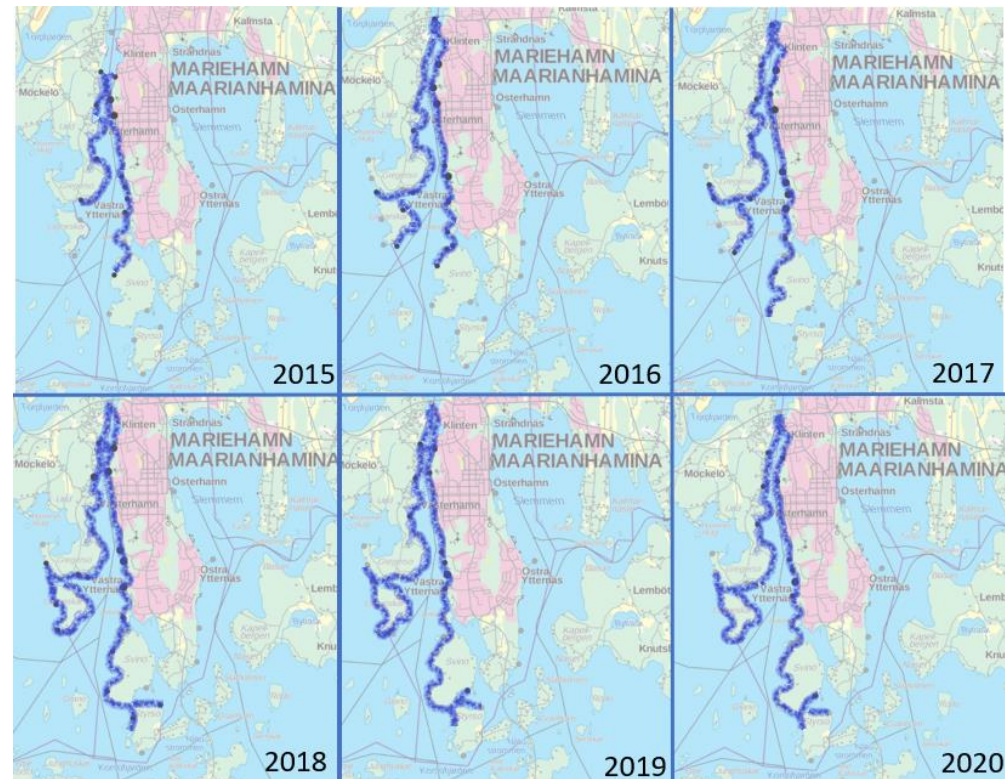

Figur 2. Den svartmunnade smörbulten kom troligen till norra Västerhamn med barlastvatten från fartyg. Därifrån har den sedan spridit sig till Svinö, Styrso och väster om Gregersö och Lagneskärr. 2019 gjordes ett fynd av Husö biologiska station på östra sidan om Mariehamn ●. Husö har även gjort ett fynd vid Långnäs hamn.

Slutsatser

Provfiskefångsterna av svartmunnad smörbult visar att den är väl etablerad i Västerhamn. Tätheten av arten ökar över tid och den sprider sig ut från hamnen (se figur 3). År 2019 och 2020 var de totala fångsterna mindre och det observerades ingen ny etableringslokal. Detta är troligen dock endast tillfälligt. De höga temperaturerna sommaren 2018 som tycks ha missgynnat arten.

De två fynd utanför provfiskeområdet som gjordes år 2019 vid östra sidan om Mariehamn och i Långnäs visar att arten sprider sig även på andra områden på Åland. Kustnära habitat med berg och sten, som finns allmänt på Åland, passar den väl.

Figur 3. Spridning av svartmunnad smörbult i Västerhamn (visas i blått). De stationer och område mellan stationerna där arten påträffats markeras med blått (som etablerat). Även om arten inte fångats där året därpå kan vi anta att den etablerat sig där. Mellan åren 2015-2020 spred sig arten ca 500 m/år i genomsnitt baserat på provfiskelokaler.

Slutsatser

Den svartmunnade smörbulten har flera av de typiska drag som utmärker en invasiv art. Den anpassar sig snabbt till sin omgivning och är tålig för olika miljöförhållanden som temperatur och salthalt. Den blir könsmogen tidigt och kan leka upp till sex gånger under en säsong. Hanen är revirhävdande och vaktar avkomman vilket ökar överlevnaden av rom och yngel. Den svartmunnade smörbulten är större och mer aggressiv än många andra bottenlevande arter vilket gör den till en betydande konkurrent till bland annat tånglake, flundra och svart smörbult.

Introduktionen av svartmunnad smörbult vid våra kuster kan således vara ett allvarligt hot mot den biologiska mångfalden, men den kan också utgöra en resurs. I sitt ursprungsområde är den en vanlig matfisk och är även en viktig föda för kommersiellt viktiga arter.

Den svartmunnade smörbulten är en god matfisk och den skulle med fördel kunna fiskas och bidra till yrkesfiskets möjligheter till inkomst.

Foto: Kaj Ådjers